

درس آشنایی با رجال و درایه استاد سید مجتبی نوره‌مفیدی

تاریخ: ۹ اسفند ۱۳۹۰
مصادف با: ۶ ربیع‌الثانی ۱۴۳۳
جلسه: ۲۳

موضوع کلی: جوامع روایی ثانوی
موضوع جزئی: محاسن و معایب کتاب وسائل الشیعه
سال: دوم

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

محاسن کتاب وسائل الشیعه:

ما در این جلسه به بعضی از محاسن و معایب کتاب وسائل الشیعه اشاره می‌کنیم و در ادامه به بحث از اعتبار این کتاب خواهیم پرداخت. محاسنی که می‌توان برای کتاب وسائل الشیعه برشمرد عبارتند از:

الف) در بین کتب حدیثی فقه شیعه شاید کتاب وسائل الشیعه جامع‌ترین کتاب حدیثی فقه شیعه باشد و هیچ یک از کتب حدیثی که روایات فقهی را جمع کرده‌اند به جامعیت این کتاب نیست.

ب) حسن دیگر کتاب وسائل این است که با توجه به اینکه صاحب وسائل تصمیم داشته در این کتاب به اعتبار و صحت روایات توجه کند به همین خاطر منابع و مصادر زیادی را مورد استفاده قرار داده است. تفاوتی که کتاب وسائل با کتاب بحار الأنوار دارد این است که کتاب بحار الأنوار به هدف حفظ میراث حدیثی شیعه نوشته شده ولی وسائل به غرض جمع آوری روایات فقهی نوشته شده البته در کتاب وسائل الشیعه اعتبار روایات هم مورد توجه قرار داده شده. لذا در وسائل از منابع و مصادر زیادی استفاده شده و فقط منحصر در کتب اربعه نیست. پس از این جهت هم کتاب وسائل ممتاز از سایر کتب حدیثی است.

ج) یکی دیگر از محاسن کتاب وسائل این است که روایات با متن و سند کامل؛ یعنی به همان نحوی که در مصادر و منابع آمده در کنار هم قرار داده شده و اگر اختلافی هم در متن یا سند وجود داشته مورد اشاره قرار گرفته است لذا امکان مقایسه روایات متناً و سنداً تا حدودی فراهم شده است.

د) امتیاز دیگر کتاب وسائل این است که عناوین این کتاب منطبق با یکی از کتب معتبر و مهم شیعه؛ یعنی کتاب شرایع است که این تنظیم و تبویب باعث می‌شود احادیث به همان روش و ترتیب کتب فقهی متداول مطرح شود که برای پیدا کردن روایت مورد نظر انسان با مشکل مواجه نمی‌شود و دسترسی به روایت مورد نظر آسان‌تر است.

معایب کتاب وسائل:

۱- صاحب وسائل خودش تذکر می‌دهد که در استفاده از روایات این کتاب صرفاً به باب خاصی که مورد نظر است اکتفاء نکنید؛ یعنی صرفاً در همان عنوان کلی باب مورد نظر جستجو نکنید؛ چون چه بسا بعضی از احکام منصوص در غیر باب خودش پیدا شود، خود ایشان برای این امر سه دلیل ذکر می‌کند:

دلیل اول: امکان تقطیع همه روایات نبوده که اگر امکان تقطیع روایات وجود داشت این مشکل پیش نمی‌آمد. اما چون امکان تقطیع برای همه روایات وجود نداشته، گاهی بعضی از روایات در غیر باب خودش قرار گرفته است.

دلیل دوم: صاحب وسائل می‌گوید مضمون همه اخبار در ذهن من باقی نمانده است لذا امکان اشاره به مضمون همه اخبار وجود نداشته؛ چون ایشان برای هر بابی عنوانی قرار داده و آن عنوان را از مضمون اخبار استفاده کرده است حال برای اینکه چنین کاری صورت بگیرد باید همه مضامین اخبار در ذهنش باشد تا بتواند یک عنوان کلی را برای آن باب قرار دهد لذا صاحب وسائل می‌گوید مضمون همه اخبار در ذهنم نبوده که در نوشتن عنوان باب، رعایت همه مضامین بشود لذا گاهی از اوقات بعضی از روایات در باب مورد نظر قرار نگرفته است.

دلیل سوم: صاحب وسائل می‌گوید نوعاً ما به بعضی از روایاتی که در باب مورد نظر آمده اکتفاء کرده‌ایم نه اینکه همه روایات را نقل کرده باشیم.

بهر حال یکی از مشکلات کتاب وسائل این است که همه احادیث هر باب در همان باب ذکر نشده و بعضاً با عباراتی نظیر تقدم ما يدل علی ذلک یا یأتی ما يدل علی ذلک ارجاع شده در حالی که خود ایشان هم این ارجاعات را معلوم نکرده است. البته این ارجاعات عمدتاً مربوط به روایات غیر مهم و فرعی است. بزرگان برای حل این مشکل اقداماتی انجام داده‌اند از جمله اینکه بعضی برای حل این مشکل کتاب‌های مستقلاً نوشته‌اند که در آن کتاب تقدم ما يدل علی ذلک و یأتی ما يدل علی ذلک را مشخص کرده‌اند؛ از جمله در کتاب الإشارات و الدلائل إلی ما تقدم أو تأخر فی الوسائل که نوه صاحب جواهر این کتاب را نوشته است یا شرحی که مرحوم خوبی بر وسائل نوشته و این ارجاعات را معلوم کرده‌اند، البته در چاپ‌های جدیدی که از کتاب وسائل به عمل آمده این ارجاعات در پاورقی مشخص شده که منظور از تقدم ما يدل علی ذلک و یأتی ما يدل علی ذلک چیست و به کجا برمی‌گردد، البته منظور از این تقدم و تأخر ارجاع به ابواب بعید نیست و معمولاً در ابواب قریب به همان باب است.

۲- مشکل دیگر کتاب وسائل مسئله تقطیع احادیث است، البته تقطیع احادیث برای کتابی که در مقام تبویب و دسته بندی و تنظیم روایات می‌باشد یک ضرورت است و گرنه اگر هر روایتی بخواهد در بابی که مناسب آن باب است تکرار شود، کتاب حجم زیادی پیدا می‌کند. لذا تقطیع روایات ضرورتی انکار ناپذیر است ولی حداقل اشاره به تقطیع خیلی مهم است که مرحوم علامه مجلسی در کتاب بحار الأنوار این کار را انجام داده و به تقطیع روایات اشاره کرده است ولی صاحب وسائل در کتاب وسائل به تقطیع روایات اشاره نکرده و فقط در هر بابی قسمتی که مربوط به آن باب است ذکر شده و این موجب شده که قرائن و شواهدی که در فهم روایت تأثیر دارد از بین برود.

بحث جلسه آینده: اعتبار روایات کتاب وسائل الشیعه را انشاء الله در جلسه آینده بررسی خواهیم کرد.

«والحمد لله رب العالمین»